

Hvilken valgordning får flest velgere til å stemme?

Om sammenhengen mellom valgordninger og valgdeltakelse

Av Johannes Bergh og Atle Haugsgjerd

Dette notatet er skrevet på oppdrag fra Valglovutvalget og Kommunal- og moderniseringsdepartementet, og er ment å være et bidrag til valglovutvalgets arbeid med å foreslå endringer i valglovgivningen i Norge.

Innledning

I Norge er det bred enighet om at høy valgdeltakelse er ønskelig. Dette synet gjør seg gjeldende på tvers av politiske partier, interessegrupper og andre sentrale politiske aktører. Derfor etterspørres ofte forskning på tiltak som kan bidra til å øke valgdeltakelsen, eller som kan hindre en nedgang i deltakelsen på sikt. Når man diskuterer mulige endringer av valglovgivningen i Norge, er det naturlig at man stiller spørsmål ved om foreslåtte endringer kan påvirke valgdeltakelsen; eventuelt om det er enkelte endringer man bør gjøre for å påvirke deltakelsen i positiv retning. Formålet med dette notatet er å bidra til en slik diskusjon, ved å presentere forskningsbasert kunnskap om sammenhengen mellom valgordninger og valgdeltakelse. I hvilken grad påvirkes valgdeltakelsen av bestemte typer valgordninger?

Før vi går inn på hva tidligere forskning forteller oss om dette spørsmålet, kan det være grunn til å ta et skritt tilbake og reflektere over valgdeltakelse, generelt. Hvorfor er det en bred enighet om at det er ønskelig med høy valgdeltakelse? Det er gjerne tre grunner som trekkes frem:

- 1) Valgdeltakelse er et uttrykk for demokratiets helsetilstand; et uttrykk for graden av politisk engasjement og involvering i befolkningen generelt.
- 2) Høy valgdeltakelse gir et tydelig mandat til valgte politikere og legitimitet til politiske beslutninger og til det demokratiske representative styresettet.
- 3) Høy valgdeltakelse kan bety lik valgdeltakelse på tvers av grupper, og dermed også lik politisk innflytelse.

Den første, og i noen grad den andre begrunnelsen, handler ikke om nivået på deltakelsen i seg selv, men om et underliggende fenomen som høy valgdeltakelse kan være et uttrykk for. Det er ønskelig med høy grad av engasjement og involvering i befolkningen, noe som kan komme til uttrykk gjennom høy deltakelse. Samtidig kan politiske beslutninger fattet av folkevalgte vinne legitimitet dersom deltakelsen i den forutgående politiske prosessen har vært høy. Endringer i valglovgivningen som øker valgdeltakelsen uten å påvirke graden av engasjement og involvering i befolkningen, eller styrker mandatet til folkevalgte politikere, kan ikke begrunnes på denne måten. Det siste punktet kan derimot brukes til å begrunne alle slags tiltak som skaper likere deltakelse mellom grupper.

Forskningslitteraturen om valgdeltakelse har med tiden blitt svært omfangsrik og spenner over en rekke forskjellige forklaringsfaktorer. Det har blitt vanlig å sortere disse forklaringsfaktorene i tre grupper: individuelle, kontekstuelle og institusjonelle forhold (e.g. Aardal 2002). Individuelle forklaringer fokuserer på kjennetegn ved den enkelte velger. Individuelle ressurser (kognitive så vel som økonomiske), kost-nytte-vurderinger (egeninteresse) og borgerplikt/normer er sentrale perspektiver i denne kategorien. For eksempel viser forskning at lavt utdannede, unge mennesker som er svakt sosialt integrert i samfunnet og er lite politisk interessert, deltar mindre i valg (se Smets og Van Ham (2013) for en gjennomgang av denne litteraturen). Kontekstuelle forklaringer derimot fokuserer på sosiale og politiske forhold ved omgivelsene som kan ha betydning for den enkelte velgers tilbøyelighet til å stemme. For eksempel viser forskning at små politiske enheter med tette sosiale nettverk der velstandsnivået er høyt ofte har høy valgdeltakelse (Blais 2006). Endelig handler institusjonelle forhold om de institusjonelle rammebetingelsene for gjennomføring av valg. Slike faktorer er av spesiell interesse når man diskuterer hvordan valgdeltakelsen kan påvirkes fordi de er enklere å endre enn både velgernes individuelle kjennetegn og de sosiale og politiske omgivelsene som omgir dem.

Den samlede valgdeltakelsen er en funksjon av forklaringer på alle tre nivåene. Det er med andre ord ingen enkeltfaktor som alene avgjør deltakelsesnivået, men et komplekst samspill mellom individuelle, kontekstuelle og institusjonelle faktorer. Følgelig er det liten grunn til å tro at en endring i valgloven alene vil ha avgjørende konsekvenser for valgdeltakelsen. Den enkeltfaktoren som trolig betyr mest for valgdeltakelsen er politikkenes innhold (den politiske konteksten). Vi vet at når utfallet av valget er usikkert (Blais 2000), velgerne opplever at mye står på spill (Stockemer 2017), og regjeringsalternativene er tydelige (Aardal og Valen 1995), så går valgdeltakelsen opp.

Når det er sagt handler dette notatet om betydningen av institusjonelle forhold. Og som vi videre skal se gir tidligere forskning grunn til å tro at slike forhold kan ha en viss, om enn ikke veldig stor, effekt på valgdeltakelsen. I det som følger videre vil vi gjennomgå hva forskningslitteraturen forteller om institusjonelle forhold som kan henge sammen med valgdeltakelse. Vi finner det nyttig å skille mellom to typer institusjonelle faktorer. Først diskuterer vi forhold ved

valgordningen som kan tenkes å påvirke valgdeltakelsen *indirekte*. Her tar vi for oss 1) flertallsvalg versus forholdstallsvalg, 2) grad av partipolitisk proporsjonalitet, 3) personvalg og 4) velgerregistrering og tilgjengelighet. Dette er faktorer som kan bidra til å realisere alle de tre grunnene fremhevet ovenfor for hvorfor høy valgdeltakelse ofte anses som ønskelig. Deretter diskuterer vi institusjonelle forhold som vil påvirke valgdeltakelsen *direkte*, såkalte «mekaniske» tiltak. Dette er tiltak som med stor grad av sikkerhet vil påvirke valgdeltakelsen positivt, men som ikke nødvendigvis vil bidra til å realisere alle de tre begrunnelsene for hvorfor høy valgdeltakelse er ønskelig. Vi konsentrerer oss i denne delen om 5) felles valgdag (for nasjonale og lokale valg), og 6) stemmeplikt. Vi skal se at forskningen om mekaniske tiltak ikke kun handler om *hvor stor* økning i valgdeltakelsen denne type ordninger bringer med seg, men også om hvilke andre konsekvenser enn økt valgdeltakelse disse tiltakene medfører.

Fordi forskningslitteraturen om sammenhengen mellom valgordninger og valgdeltakelse med tiden har blitt svært omfangsrik, benytter vi oss aktivt av sammenfattende analyser av tidligere forskning på feltet (såkalte metaanalyser) (Aardal 2002; Blais 2006; Blais og Aarts 2006; Cancela og Geys 2016; Geys 2006; Highton 2017; Hooghe 2018; Smith 2018; Stockemer 2017; Van der Meer 2017). Disse studiene oppsummerer hva snart fire tiår med empirisk forskning på valgdeltakelse har lært oss. I tillegg vil vi trekke frem sentrale enkeltstudier der de supplerer disse oversiktsarbeidene. Endelig har vi som ambisjon å gjøre rede for sentrale bidrag om norske forhold.

Flertallsvalg versus forholdstallsvalg

Hvis man skulle redusere all kompleksiteten og variasjonen i valgordninger i verden ned til én dikotomi ville man måtte velge skillet mellom flertallsvalg og forholdstallsvalg. Flertallsvalg er som regel basert på valgkretser som kun velger én kandidat, og mandatet går til det parti eller den kandidat som får flest stemmer. Ved forholdstallsvalg (såkalte PR-systemer, fra «proportional representation») fordeles mandatene etter hvor stor andel av stemmene de enkelte listene eller partiene får. Antallet mandater i hver valgkrets kan variere (Aardal 2010). I likhet med det store flertallet av europeiske demokratier gikk Norge vekk fra et flertallssystem i løpet av første halvdel av 1900-tallet (1919) og over til et proporsjonalt valgsystem (se Boix 1999 for en komparativ historisk oversikt).

Det var lenge en utbredt oppfatning i internasjonal faglitteratur at forholdstallsvalg bidrar til høyere valgdeltakelse enn flertallsvalg. Tidlige studier av Jackman (1987) og Powell (1986) fremhevet PR som en av de sterkeste driverne bak høy valgdeltakelse, og et stort antall arbeider inspirert av disse pionerstudiene kom fram til samme konklusjon. Geys (2006) konkluderer i sin metaanalyse basert på 83 aggregatstudier publisert mellom 1968 og 2004 at proporsjonale valgordninger bidrar til økt valgdeltakelse. Norske gjennomganger av forskningslitteraturen har vist det samme (Aardal 2002; Christensen og Midtbø 2001). Enkeltstudien til Blais og Carty (1990) kan tjene som eksempel på gruppen av studier som ligger til grunn for denne konklusjonen. De gjør bruk av data fra 509 nasjonale valg i 20 land og sammenlikner valgdeltakelsen i land med flertallsvalg og forholdstallsvalg. De finner at den positive effekten av forholdstallsvalg (relativt til flertallsvalg), kontrollert for en rekke kontekstuelle forhold som også antas å påvirke valgdeltakelsen, er på 7.4 prosentpoeng. En slik effektstørrelse er representativ for denne gruppen av studier (Blais og Aarts 2006:186).

En rekke nyere studier på feltet har imidlertid moderert tidlige konklusjoner om at proporsjonale valgordninger (nødvendigvis) bidrar til høy valgdeltakelse. To ferske metaanalyser oppsummerer hovedfunnene i denne nyere litteraturen. Stockemer (2017) gjennomfører en analyse av 130 aggregatstudier av valgdeltakelse publisert mellom 2004 og 2013. Han konkluderer med at PR ikke har noen effekt på valgdeltakelse i de fleste av disse studiene. Når flertallsvalg og forholdstallsvalg måles som en motsetning og ikke som et gradsspørsmål (altså gjennom en dikotom variabel), er det ingen sammenheng mellom valgsystem og valgdeltakelse i 80 prosent av analysemodellene i datamaterialet han gjennomgår. Cancela og Geys (2016) rapporterer også mer moderate funn enn tidligere forskning. Deres metaanalyse er en oppdatering av den tidligere nevnte studien til Geys (2006), men datamaterialet er nå supplert med ytterligere 102 studier publisert mellom 2002 og 2015. De finner at forholdstallsvalg påvirker valgdeltakelsen positivt i cirka halvparten av studiene i materialet.

Mer blandede resultater har ledet forskningsfeltet til å stille spørsmål ved både den *ytre* validiteten (generaliserbarheten) og den *indre* validiteten (om det er en årsakssammenheng) til sammenhengen mellom valgsystem og valgdeltakelse. Når det gjelder generaliserbarhet er det

fortsatt slik at de fleste studier fra vestlige demokratier finner en positiv sammenheng mellom PR og valgdeltakelse (Smith 2018). Forskning som studerer valgdeltakelse i andre regioner av verden, og spesielt i Latin-Amerika, har derimot kommet fram til sprikende resultater (e.g. Fornos, Power og Garand 2004). Stockemer (2017) framholder et bredere tilfang av data fra ikke-vestlige demokratier som en mulig årsak til at nyere forskning har funnet svake(re) sammenhenger mellom PR og valgdeltakelse. Som en konsekvens har feltet blitt interessert i hvilke eksterne forhold som kan forklare at styrken på sammenhengen mellom valgsystem og valgdeltakelse varierer mellom forskjellige regioner i verden. Vi har per nå lite systematisk kunnskap om dette spørsmålet, men ny forskning er i emning. Stockemer (2017:712) oppsummerer det slik: “The question should no longer be: do PR, the number of parties or development increase turnout? But rather: under what conditions or in which socioeconomic and cultural contexts do PR, the number of parties or development increase turnout? ”

Et annet spørsmål angår hvorvidt det er et *kausalforhold* mellom type valgsystem og valgdeltakelse. Til nå har brorparten av studiene på feltet benyttet forskningsdesign der det gjøres bruk av data fra mange land og man sammenligner valgdeltakelsen i land med flertallsvalg med valgdeltakelsen i land med forholdstallsvalg (kontrollert for andre forhold som også forventes å påvirke nivået på valgdeltakelsen). Et problem med denne typen studier er at det er vanskelig å fastslå årsakssammenhenger. Det vil alltid være en mulighet at andre forskjeller mellom land, enn de som har med valgordningen å gjøre, påvirker valgdeltakelsen. Blais og Aarts (2006:186) fremhever i sin litteraturgjennomgang at effekten av PR på valgdeltakelse tenderer til å bli mindre jo flere sosioøkonomiske variabler det kontrolleres for.

Et relatert problem gjelder hvilke mekanismer på velger- og partinivå som forklarer en eventuell årsakssammenheng mellom PR og høy valgdeltakelse. Uten å forstå *hvorfor* PR-systemer skaper høy valgdeltakelse kan vi ikke være sikker på at observerte sammenhenger faktisk er et uttrykk for kausalitet. To argumenter trekkes ofte frem som forklaring på at PR-systemer kan bidra til høy valgdeltakelse (Blais og Aarts 2006). For det første skaper proporsjonal representasjon flere partier (Cox 1997). Et bredere tilbud av partier gir velgere flere valgmuligheter når de skal stemme, og følgelig økt sjans for at de finner et parti som «matcher» deres politiske preferanser. Samtidig kan flere partier skjerpe partienes samlede evne til å mobilisere velgere. For det andre

kan den reelle konkurransen om mandatene ved flertallsvalg i enmannskretser være lav fordi det er klart på forhånd hvilket parti/kandidat som vil vinne enkelte valgkretser. Frykt for at ens stemme ikke skal ha reell betydning for utfallet (bortkastet stemme) kan igjen bidra til å folk blir hjemme på valgdagen. Ved PR-systemer derimot er konkurransen mellom partiene større, noe som igjen kan bidra til økt valgdeltakelse.

Studier av sammenhengen mellom antall partier og valgdeltakelse har imidlertid funnet at systemer med mange partier tenderer til å ha *lavere* valgdeltakelse (Blais og Aarts 2006). Hvis PR bidrar til høyere valgdeltakelse er det med andre ord *ikke* fordi slike systemer har flere partier. Smith (2018) fremhever to mulige forklaringer på dette overraskende funnet. En mulighet er at et bredt partitilbud øker kostnadene ved å stemme fordi det er mer krevende for velgere å bestemme seg (Downs 1957). Alternativt kan det tenkes at velgere blir mindre motivert til å stemme hvis regjeringsalternativene er uklare (Jackman 1987). Slike situasjoner skapes oftere i partisystemer med mange mindre partier. Enn så lenge er det fortsatt usikkert hvilke mekanismer som forklarer hvordan og hvorfor PR påvirker valgdeltakelse.

Noen få nyere studer forsøker imidlertid å nærme seg en årsaksforklaring ved å benytte seg av forskningsdesign egnet for å identifisere kausaleffekter. Studien til Cox, Fiva og Smith (2016) er spesielt interessant i norsk sammenheng. De utnytter data fra den norske valgreformene i 1919 der man gikk fra flertallsvalg i enmannskretser til forholdstallsvalg (se Valen 1981 for en historisk oversikt). Forfatterne anvender paneldata til å sammenligne valgdeltakelsen på valgdistriktsnivå før og etter reformen inntraff (de benytter seg av før-reform kretsstrukturen bestående av 82 landdistrikter og 41 by- og kjøpstadstrikter). På denne måten minimerer de muligheten for at observerte sammenhenger i dataene mellom valgsystem og valgdeltakelse i realiteten er et resultat av faktorer som er utelatt fra analysemodellen. Studien viser at valgdeltakelsen økte i valgdistrikter hvor konkurransen mellom kandidater før reformen var lav, mens valgdeltakelsen gikk ned i valgdistrikter hvor konkurransen i utgangspunktet var høy. Reformen førte med andre ord til mindre forskjeller i valgdeltakelse mellom valgdistrikter. Fordi de fleste kretsene i perioden før reformen (altså under flertallsvalg) hadde lav grad av konkurranse, finner de i sum en positiv effekt av overgangen til PR.

Eggers (2015) på sin side utnytter en særegenhet i den franske valgloven. Mens franske kommuner med mindre enn 3500 innbyggere benytter seg av flertallsvalg, har kommuner med flere innbyggere forholdstallsvalg. Han utnytter denne ordningen til å sammenligne kommuner rett over og rett under dette kuttunktet på 3500 innbyggere, og finner en effekt av PR på cirka ett prosentpoeng (fra 69 % til 70 %). Endelig analyserer Funk og Gathmann (2013) betydningen av overgangen fra flertallsvalg til forholdstallsvalg i sveitsiske kantoner. De finner en effekt på hele 16 prosentpoeng, noe som må sies å være uvanlig. En forklaring på dette avviket kan være at Sveits har uvanlig lav valgdeltakelse i europeisk sammenheng til tross for at de benytter forholdstallsvalg.

Alt i alt er valgdeltakelsen gjennomsnittlig noe høyere i land med forholdstallsvalg enn i valg med flertallsvalg. Det er imidlertid fortsatt uklart om dette er en *generelt gjeldende årsakssammenheng*. Selv om nyere gjennomganger av litteraturen uttrykker en mer forsiktig holdning til effekten av PR enn tidlig forskning på temaet, tyder enkelte kausalstudier på at det er en viss effekt av proporsjonale valgsystemer. Mye tyder på at det var en slik effekt ved endringen av valgloven i Norge i 1919.

Grad av proporsjonalitet

Valget mellom forholdstallsvalg og flertallsvalg som vi nå har sett på er avgjørende for graden av partipolitisk proporsjonalitet i et valgsystem; det vil si graden av samsvar mellom oppslutningen til partiene blant velgerne og sammensetningen av partier i parlamentet. Men partipolitisk proporsjonalitet varierer også *mellom* PR-systemer og *innad* i PR-systemer over tid. En serie institusjonelle reformer har over tid bidratt til generelt stigende proporsjonalitet i Norge (målt med Gallaghers minste kvadraters metode) (Aardal 2011). Enkelt sagt har disse reformene vært til fordel for små partier og til ulempe for store partier. Likefult er den norske valgordningen fortsatt ikke blant de meste proporsjonale i Europa. Land som Nederland og Danmark har høyere partipolitisk proporsjonalitet enn Norge, mens for eksempel Italia, Spania og Portugal har betydelig mindre grad av partipolitisk proporsjonalitet.¹

¹ Se https://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf

Den viktigste faktoren for graden av partipolitisk proporsjonalitet i PR-systemer er størrelsen på valgkretsene; større valgkretser gir større grad av proporsjonalitet. I tillegg har forhold som utformingen av sperregrenseordningen, antall utjevningsmandater og beregningsmetode (herunder første delingstall) betydning for samsvaret mellom fordelingen av velgerne og sammensetningen av partier i parlamentet. Dette er trekk ved den norske valgordningen som jevnlig er gjenstand for offentlig debatt. Det er derfor naturlig i denne sammenheng å se nærmere på hvordan graden av partipolitisk proporsjonalitet i et valgsystem påvirker valgdeltakelsen. Før vi kommer så langt er det imidlertid viktig å påpeke at graden av proporsjonalitet ikke bare er en funksjon av det institusjonelle rammeverket for gjennomføring av valg, men også av det respektive valgresultat. For eksempel vil hvorvidt et parti kommer over eller under sperregrensen påvirke proporsjonaliteten ved et valg. Som en konsekvens kan proporsjonaliteten i et valgsystem variere innenfor et *stabilt* institusjonelt rammeverk.

Partipolitisk proporsjonalitet ser ut til å ha en effekt på valgdeltakelse som ligner betydningen av forholdstallsvalg (relativt til flertallsvalg). Det vil si at valgdeltakelsen i gjennomsnitt er høyere i mer proporsjonale valgsystemer (Blais og Aarts 2006). Et slikt funn er lite overraskende all den tid grad av proporsjonalitet i et valgsystem delvis er en funksjon av nettopp skillet mellom forholdstallsvalg og flertallsvalg. Imidlertid ser mer spesifikke institusjonelle faktorer som også påvirker proporsjonaliteten, slik som størrelsen på valgkretsene, også ut til å ha en selvstendig effekt på valgdeltakelsen (Jackman 1987; Powell 1986). Med større valgkretser blir det lettere for små partier å etablere seg i parlamentet. Slik øker samsvaret mellom fordelingen av stemmer og fordelingen av mandater. Nyere forskning har imidlertid moderert denne konklusjonen noe. Stockemer (2017) finner at størrelsen på valgkretsene har en positiv effekt på valgdeltakelsen i omtrent halvparten av studiene han gjennomgår.

Samtidig viser forskning på feltet at det er usikkerhet knyttet til både denne sammenhengens generaliserbarhet og beskaffenhet som kausalsammenheng. De overnevnte funnene gjelder hovedsakelig i vestlige land, mens studier som fokuserer på Latin-Amerika finner ingen eller negative sammenhenger. Dessuten er det også uklart i hvilken grad vi står overfor en årsakssammenheng, eller om andre underliggende forhold kan forklare sammenhengen mellom

proporsjonalitet og valgdeltakelse i vestlige land. Blais og Aarts (2006:190) oppsummerer litteraturen om proporsjonalitet og valgdeltakelse slik:

If we confine ourselves to research pertaining to contemporary advanced democracies, there seems to be a consistent pattern: turnout is higher in more proportional systems with higher district magnitude. However, no such pattern appears to emerge in Latin America and the association is much weaker when a larger sample of countries is considered. The impact of electoral systems on turnout is either contingent on other contextual factors or it is much weaker than the initial pioneer studies had led us to think.

Det er altså grunn til å tro at det er en svak positiv sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse i vår del av verden.

Personvalg

Personstemmegivning kan tenkes å bidra til høy valgdeltakelse fordi det gir velgerne økt innflytelse. Med en personstemmegivningsordning kan velgerne ikke bare påvirke styrkeforholdet *mellom* partiene, men også utøve innflytelse på hvilke kandidater *innenfor* hvert parti som blir valgt. En slik ordning kan også tenkes å gjøre valget mer konkret og personlig for velgerne, og slik stimulerer til økt deltagelse (Karvonen 2004). På den andre siden er det argumentert for at partiene har sterkere insentiver til å mobilisere velgere når de har full kontroll over hvem som står på listene i hvilken rekkefølge. Dette kan bidra til å dempe valgdeltakelsen i systemer med personvalg (Robbins 2010).

Det er gjennomført relativt få empiriske studier av sammenhengen mellom personvalg og (nasjonal) valgdeltakelse, og de studiene som finnes tegner et uklart bildet av hvilken effekt en slik ordning har. Flesteparten av studiene som er gjennomført finner ingen systematisk sammenheng mellom personvalg og valgdeltakelse. Blais og Aarts (2006) viser at valgdeltakelsen i land med forholdstallsvalg og personvalg (Finland, Irland, Luxemburg, Nederland, Polen og Sveits) er tilnærmet lik valgdeltakelsen i PR-systemer med lukkede lister (Bulgaria, Norge, Portugal, Spania og Romania) (66 % versus 67 %). Et lignende resultat kommer Karvonen (2004) frem til. Han sammenligner den gjennomsnittlige valgdeltakelsen i 75 demokratier i perioden 1945-1997, og konkluderer med at «all in all, there is not sufficient evidence to support the hypothesis about a positiv correlation between preferential voting and

electoral participation (Karvonen 2004:223).» Renwick og Pilet (2016) og Mattila (2003) finner heller ingen sammenheng mellom personvalg og valgdeltakelse. På lik linje med disse nullfunnene konkluderte evalueringen av forsøket med direkte valg på ordførere i 48 norske kommuner i 2007 med at denne ordningen ikke bidro til høyere valgdeltakelse (Christensen og Aars 2008). Robbins (2010) derimot finner en negativ effekt av personvalg (i tillegg til negative effekter av andre institusjonelle ordninger som flytter makt fra partiene til velgerne), mens en fersk kausalstudie fra Spania kommer fram til det motsatte resultatet. Sanz (2017) utnytter at det praktiseres personvalg i spanske kommuner over en viss størrelse, men ikke blant de minste. Ved å sammenligne kommuner med og uten personvalg (gjennom et såkalt *regression discontinuity design*) finner han en liten positiv effekt: personvalg øker valgdeltakelsen med 1-2 prosentpoeng.

Strykninger er et annet relatert tema. Bergh, Christensen, Hellevik og Aars (2009) analyserer effekter av en eventuell gjeninnføring av strykninger ved kommunevalg i Norge. De benytter data fra tidligere valg da strykninger var en del av valgordningen, til å si noe om hva effektene av en eventuell gjeninnføring kan bli. Vil en gjeninnføring av strykninger påvirke valgdeltakelsen? De finner at det er liten grunn til å forvente en slik effekt. På den ene siden var strykeordningen en populær ordning som mange benyttet seg av. Hvis den gjeninnføres kan det tenkes at det bidrar til en generelt positiv holdning til det påfølgende valget som, gitt alt annet likt, kan ha en positiv effekt på valgdeltakelsen. På den andre siden knytter det seg stor usikkerhet til et slikt utfall, og forfatterne argumenter for at det ikke er noen grunn til å forvente langvarige effekter. De har altså liten tro på en gjeninnføring av strykninger som et virkemiddel for varig økt valgdeltakelse. De finner heller ingen grunn til å tro at frekvensen av listeretting vil bli påvirket.

Velgerregistrering, identifikasjonspapirer på valgdagen og tilgjengelighet

Wolfinger og Rosenstone (1980) dokumenterte tidlig at velgerregistrering har en negativ effekt på valgdeltakelsen. De fant i sin analyse av amerikanske velgere en effekt på mellom 5 og 9 prosentpoeng. Denne sammenhengen har siden blitt bekreftet av en rekke studier. Stockemer (2017) finner i sin metaanalyse at ikke-automatisk velgerregistrering er negativt korrelert med valgdeltakelse i 17 av 28 modeller inkludert i datamaterialet. Cancela og Geys (2016) analyserer i sin metastudie 35 arbeider som studerer velgerregistrering, og finner en negativ sammenheng med valgdeltakelse i hele 91 % av studiene.

Strengere krav til identifikasjonspapirer på valgdagen i en rekke amerikanske delstater har det siste tiåret skapt stor debatt i amerikansk offentlighet. En bekymring har vært at en skjerpning i lovgivningen på dette feltet skal ha negative konsekvenser for valgdeltakelsen. Nyere amerikanske studier indikerer imidlertid at effekten av denne type tiltak er mer beskjeden enn ofte antatt. Highton (2017) gjennomgår amerikansk forskning på feltet og argumenterer for at tidlige studier trolig overestimerte effektstørrelsen. Han fremhever i stedet en liten gruppe studier som benytter forskingsdesign egnet til å identifisere kausaleffekter. Disse anslår negative effekter på mellom null og fire prosentpoeng i valgdeltakelsen (Alvarez, Bailey og Katz 2011; Dropp 2013). Imidlertid påpeker han også at størrelsen på disse effektene kan skyldes at endringen i lovgivning som studeres er relativt ny, og langtidseffektene kan tenkes å overgå korttidseffektene. I tillegg kan denne type tiltak påvirke grupper forskjellig. En fersk studie fra USA finner at strenge krav til identifikasjonspapirer på valgdagen påvirker valgdeltakelsen til minoriteter negativt i særlig stor grad (Hajnal, Lajevardi og Nielson 2017). Dette bryter med målsettingen om at valgdeltakelsen skal være lik på tvers av grupper i samfunnet, og en slik effekt kan i tillegg få partipolitiske konsekvenser.

Internasjonal forskning viser at institusjonelle faktorer som øker tilgjengeligheten og slik senker kostnadene ved å stemme henger sammen med valgdeltakelse. For eksempel finner Franklin (2002) at ordninger som stemmegivning via posten og todagersvalg (mulighet til også å kunne stemme på en hviledag) bidrar til høy valgdeltakelse. Gerber, Huber og Hill (2013) analyserer innføringen av såkalt «all-mail election» i den amerikanske delstaten Washington. Reformen tillot på den ene siden velgere å stemme hjemmefra ved at man kunne legge stemmeseddelen i sin egen postkasse (eller i en offentlige postkasse). På den andre siden ble offentlige valglokaler fjernet. De finner at denne reformen økte valgdeltakelsen med mellom to og fire prosentpoeng.

Analyser av effekten av tilgjengelighet i en norsk kontekst har imidlertid kommet fram til mer beskjedne resultater. Christensen, Arnesen, Ødegård og Bergh (2013) analyserer effekten av todagersvalg i Norge med data fra lokalvalget i 2011, og finner ingen effekt på valgdeltakelsen på kommunenivå. Det finner heller ikke Christensen og Midtbø (2001) i deres analyse av valgdeltakelsen i norske kommuner ved stortingsvalget i 1997. Bergh og Christensen (2012) studerer om forsøket med e-valg i 2011, der velgere i 20 norske kommuner fikk mulighet til å

stemme over Internett, hadde betydning for valgdeltakelsen i disse kommunene. Forsøket er relevant fordi det var et eksempel på en radikal økning i tilgjengeligheten ved at man gjorde det betydelig enklere å stemme. Forsøket førte ikke til høyere valgdeltakelse.

Det store bildet er altså at valgdeltakelse og tilgjengelighet henger sammen, men at vi trolig i Norge har kommet så langt i retning av å gjøre stemmegivning tilgjengelig at det er lite mer å hente. Samtidig er høy grad av tilgjengelighet populært blant velgerne, og det er tenkelig at en innskrenkning av tilgjengeligheten kan få en negativ effekt på deltakelsen. Studien til Bergh og Saglie (2011) kan tjene som eksempel. Ved sametingsvalgene ble det innført en ordning i 2009, hvor personer som bodde i en kommune hvor under 30 personer var innført i sametingets valgmanntall ikke lenger kunne stemme på valgdagen; i stedet måtte de forhåndsstemme. Man fjernet altså muligheten til å stemme på valgdagen, hvilket innebærer en reell innskrenkning av tilgjengeligheten. Dette tiltaket førte til en nedgang i valgdeltakelsen på cirka 20 prosentpoeng. I den grad man ser sametingsvalget i 2009 som et eksperiment for å teste betydningen av å begrense tilgjengelighet for valgdeltakelse, kan man følgelig konkludere at tilgjengelighet har en effekt.

Felles valgdag

Vi går nå over til å diskutere institusjonelle forhold som med stor grad av sikkerhet vil bidra til høyere valgdeltakelse; det vi innledningsvis kalte for mekaniske tiltak. Et første virkemiddel av denne typen er å ha felles valgdag for nasjonale og lokale valg. Valg til nasjonalforsamlingen betraktes ofte som såkalte «førsteordensvalg» kjennetegnet av stor medieoppmerksomhet og valg av utøvende (nasjonal) myndighet. Lokalvalg derimot kan forstås som «andreordensvalg» der sakene som står i fokus ikke (nødvendigvis) er av nasjonal betydning, og velgernes motivasjon til å delta er noe lavere (Reif og Schmitt 1980). I norsk sammenheng har valgdeltakelsen samlet sett i etterkrigsperioden vært cirka 11 prosentpoeng lavere i kommunevalg enn i Stortingsvalg, og forskjellen har vært økende over tid. Mens deltakelsen i stortingsvalg har vært noenlunde stabil, har deltakelsen i kommunevalg vært fallende siden begynnelsen på 1960-tallet (Aardal 2002). Sammenligner vi kommunevalget i 2015 med Stortingsvalget i 2017 var differansen i valgdeltakelsen på 18 prosentpoeng.

Med felles valgdag vil trolig interessen for nasjonale valg resultere i økt valgdeltakelse i lokalvalg. Cancela og Geys (2016) finner i sin metastudie støtte for en slik antagelse. Så godt som samtlige arbeider i deres materialet finner at en ordning med felles valgdag bidrar til økt deltakelse i lokalvalg. To eksempler fra Skandinavia kan illustrere dette poenget. I Danmark – hvor utøvende myndighet kan skrive ut nyvalg til Folketinget når som helst innenfor en fireårsperiode – ble kommunevalget holdt samtidig som Folketingsvalget i 2001. Dette året ble valgdeltakelsen cirka 15 prosentpoeng høyere enn den gjennomsnittlige deltakelsen for kommunevalg i Danmark (Elklit, Svensson og Togeby 2007). I Sverige ble en ordning med felles valgdag for alle valg introdusert i 1970. Erfaringer herfra viser tydelig at en slik ordning minsker deltakelsesgapet mellom nasjonale og lokale valg (SOU 2001:65) .

Litteraturen om felles valgdag handler imidlertid ikke bare om hvor stor økning i valgdeltakelse en slik ordning vil medføre, men også om hva konsekvensene vil være for politisk engasjement og involvering i lokalpolitikk. En særlig bekymring løftet fram i både den svenske evalueringen av felles valgdag (SOU 2001:65) og det forrige norske valglovutvalget (NOU 2001:3), er hvorvidt interessen for lokalvalg og de sakene som er sentrale ved denne type valg vil komme i skyggen av interessen for nasjonale valg. I det norske valglovutvalget ble denne bekymringen tungt vektlagt. Her ble det anbefalt at Stortingsvalg forblir adskilt fra lokal- og fylkestingsvalg for å «bidra til at de konkrete lokalpolitiske prioriteringer kommer klart fram i lyset, og slikt sett få fokus på de prioriteringer som er viktig for velgerne lokalt. Det kan således argumenteres sterkt for at en bør se etter andre virkemidler for å øke valgdeltakelsen enn selve valgtidspunktet (NOU 2001:3, 122)». Fra svensk hold ble det på sin side argumentert for at norsk lokalpolitikk – til tross for adskilte valgdager – uansett er så dominert av rikspolitiske spørsmål at det er lite å tape på å innføre felles valgdag. Med referanser til norske erfaringer ble det konkludert at «[ä]ven i ett system med skilda valdagar kommer den nationella politiska arenan att dominera den lokala» (SOU 2001:65, 98).

Samlet sett tegner nyere norsk lokaldemokratiforskning et bilde av norsk lokalpolitikk som harmonerer lite med den svenske beskrivelsen av norske forhold. Basert på en gjennomgang av samtlige seks lokaldemokratiundersøkelsene fra 1995 til 2015 finner Bjørklund (2017) at lokale saker spiller en større rolle for velgernes valg av parti enn rikspolitiske saker, og han finner at

valgkampen i de enkelte kommuner i større grad kjennetegnes av lokalpolitiske enn rikspolitiske saker. Dessuten viser han at betydningen av det lokale både for velgernes begrunnelse for valg av parti og valgkampens preg av saker, er styrket over tid. Videre vet vi at velferdssaker – der kommunene spiller en viktig rolle som både produsent og leverandør av velferdstjenester – ofte er dominerende i norske valg, og særlig i lokalvalg (Bergh og Karlsen 2017). Endelig viser forskning at lokalaviser er svært sentrale som informasjonskilde til politiske forhold i norske kommuner; både som kilde til politiske saker og som kilde til informasjon om kandidatene som stiller til valg (Karlsen 2017). Selv om rikspolitikken selvsagt spiller en betydelig rolle i norske lokalvalg, er velgernes engasjement for og interesse i norsk lokalpolitikk med andre ord også *lokalt* fundert. Følgelig kan en innføring av felles valgdag – i tillegg til å medføre høyere valgdeltakelse ved lokale valg – også fører til at engasjement og involvering i lokalpolitikken svekkes fordi nasjonal politikk vil bli mer dominerende.

Stemmeplikt

Til slutt skal vi se nærmere på et annet såkalt mekanisk tiltak for å heve valgdeltakelsen, nemlig stemmeplikt. Stemmeplikt innebærer å gi borgere en lovfestet plikt til å delta i valg (som ikke må forveksles med en plikt til å stemme på et av partiene som stiller til valg) (Birch 2009). Mens det er en trend at stadig flere land innfører personvalg, går utviklingen i bruk av stemmeplikt i motsatt retning. Land som Italia, Nederland, Chile og enkelte regioner i Østerrike har alle gått bort fra en slik ordning. I dag praktiseres stemmeplikt i 27 land i verden. Majoriteten av disse landene ligger i Latin- og Mellom-Amerika, men ordningen praktiseres også i europeiske land som Belgia, Bulgaria, Kypros, Liechtenstein og Luxembourg. Det iverksettes i varierende grad sanksjoner overfor dem som ikke stemmer innad i gruppen av land med stemmeplikt. I enkelte av disse landene har det ingen konsekvenser dersom man lar være å stemme. Den vanligste reaksjonsformen er imidlertid bøtlegging, og i land som Belgia, Peru og Uruguay risikerer man i tillegg mer vidtgående straffer hvis man avstår fra å delta i valg (Birch 2009).²

Stemmeplikt bidrar utvilsomt til høyere valgdeltakelse. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance* (International IDEA) har regnet ut at den gjennomsnittlige forskjellen i

² Se også <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>

valgdeltakelse mellom land med stemmeplikt (inkludert både land med sanksjoner og land uten sanksjoner) og land uten stemmeplikt er på 7,4 prosentpoeng. De fleste komparative studier på feltet finner effekter på mellom 5 og 10 prosentpoeng (e.g. Blais og Dobrzynska 1998). Nylig utgitte litteraturgjennomganger bekrefter en slik sammenheng (Cancela og Geys 2016; Stockemer 2017). Imidlertid er det stor variasjon i valgdeltakelsen innad i gruppen av land med stemmeplikt. Mens deltakelsen i et land som Belgia med strenge sanksjoner tradisjonelt har vært på over 90 %, er valgdeltakelsen i et land som Paraguay der borgere er klar over at plikten til å stemme ikke sanksjoneres, under 70 % (Dassonneville, Hooghe og Miller 2017).

Tilhengere av stemmeplikt legger vekt på at med økt valgdeltakelse følger gjerne likere valgdeltakelse på tvers av (sosioøkonomiske) grupper, og dermed også likere politisk innflytelse (Lijphart 1997). En rekke empiriske studier bekrefter at deltakelse ved valg er mindre sosialt lagdelt i land med stemmeplikt enn i land uten stemmeplikt (e.g. Dassonneville, Hooghe og Miller 2017; Singh 2015). Det vil si at forskjellene i deltakelse mellom for eksempel høyt og lavt utdannede grupper – i tillegg til forskjeller langs andre sosiale og politiske stratifiseringsvariable som predikerer valgdeltakelse – er *mindre* i systemer som praktiserer stemmeplikt enn i land der deltakelse i valg er frivillig. Stemmeplikt skaper med andre ord større likhet i deltakelse. Samtidig er det grunn til å minne om at denne likheten kommer i stand gjennom en ordning som fratår borgere retten til å avstå fra å delta ved valg, noe som av mange holdes fram som en grunnleggende demokratisk rettighet (e.g. Abraham 1955).

Hvilke konsekvenser har så en slik endring i sammensetningen av velgerskaren for den samlede kunnskapen og engasjementet for politikk i velgerkorpset? En omfattende litteratur studerer hvorvidt stemmeplikt har positive effekter på velgernes kunnskap, engasjement og involvering i politikk (Dassonneville, Hooghe og Miller 2017; Loewen, Milner og Hicks 2008; Selb og Lachat 2009; Sheppard 2015; Shineman 2018). På den ene siden kan det tenkes at en plikt til å stemme stimulerer velgere til å sette seg grundigere inn i politiske saker, og slik øke både politisk interesse og politisk kompetanse i elektoratet. På den andre siden er slike positive ringvirkninger av (obligatorisk) stemmegiving ingen nødvendighet. I stedet kan det tenkes at en ordning med stemmeplikt i hovedsak tvinger umotiverte velgere til å stemme mot sin egen vilje uten at det

endrer deres innstilling til politikk. I så fall vil andelen umotiverte/uinformerte velgere (av det totale velgerkorpset) øke på valgdagen.

I sum gir forskningen et broket bildet av hvilke effekter stemmeplikt har på velgerens kunnskap og engasjement for politikk. På den ene siden finnes studier som finner negative effekter av stemmeplikt. Selb og Lachat (2009) finner i sin studie av belgiske velgere at politisk uinteresserte velgere som blir tvunget til å stemme i liten grad stemmer i tråd med sine egne politiske preferanser. De konkluderer følgelig med at «claims that CV promotes equal representation of political interests are therefore questionable». En annen gruppe av studier finner ingen (signifikante) effekter av stemmeplikt (Dassonneville, Hooghe og Miller 2017; Loewen, Milner og Hicks 2008). Bergh (2013) sin studie av forsøket med stemmerett for 16-åringer i 20 norske kommuner i 2011 er i en norsk sammenheng spesielt verdt å merke seg. I forsøkskommunene fikk altså 16- og 17-åringer stemmerett, mens den samme aldersgruppen i resten av landet ikke kunne stemme. Det gjør det mulig å studere effekten av det å stemme på interesse, engasjement og forståelse for politikk. Resultatene viser at forsøket ikke hadde noen positiv effekt på disse forholdene.

Likevel finner en siste gruppe av studier positive effekter av stemmeplikt (Gordon og Segura 1997; Sheppard 2015). Av særlig interesse er studien til Shineman (2018). Hun gjennomførte et eksperiment blant straffedømte i USA, som er en gruppe med svært lav valgdeltakelse. Eksperimentgruppen fikk betalt for å stemme, og det førte (ikke overraskende) til en sterk økning i valgdeltakelsen. Det ble ikke stilt noen andre krav til eksperimentgruppen enn det å avgi stemme. Likevel viste det seg at de tidligere straffedømte som stemte også brukte tid til å følge med på valgkampen og sette seg inn i politiske spørsmål. Det å stemme førte altså til at de ble mer informert om politikk.

Avslutningsvis er det verdt å merke seg at litteraturen om ringvirkningene av stemmeplikt for politisk engasjement og kompetanse består av studier som undersøker overlappende, men likefullt distinkte avhengige variabler. Mens enkelte bidrag for eksempel studerer effekten av stemmeplikt på velgernes politisk (fakta) kunnskap (e.g. Loewen, Milner og Hicks 2008; Sheppard 2015), fokuserer andre studier på velgernes evne til å stemme i tråd med egne politiske

preferanser (e.g. Dassonneville, Hooghe og Miller 2017; Selb og Lachat 2009). Man må derfor utøve varsomhet når man sammenligner resultater på tvers av studier. Alt i alt må det konkluderes med at ved å frata borgere retten til å avstå fra valg, bidrar stemmeplikt utvilsomt til økt valgdeltakelse. Det er imidlertid fortsatt uklart om en slik ordning bidrar til å realisere økt engasjement for og kunnskap om det politiske styresettet.

Konklusjon

Den samlede valgdeltakelsen er alltid et resultat av en rekke forskjellige forhold. Både velgernes individuelle egenskaper, den sosiale og politiske konteksten valget holdes i, samt det institusjonelle rammeverket for gjennomføring av valg er av betydning for det samlede deltagelsesnivået. Den faktoren som trolig betyr meste for valgdeltakelsen er politikkenes innhold. Velgere må oppleve at deres stemme er viktig, slik som i tilfeller når valgutfallet er usikkert. Dessuten vet vi at økonomiske og kognitive ressurser, sosial integrasjon og politisk interesse er faktorer på individnivå som er sentrale for deltagelse. Fordi det ikke er noen enkeltfaktor som alene avgjør deltagelsesnivået, er det liten grunn til å tro at en endring i valgloven alene vil ha avgjørende konsekvenser for valgdeltakelsen. Likevel har vi i dette notatet sett at institusjonelle forhold kan ha en viss effekt på valgdeltakelsen. PR-systemer, høy grad av proporsjonalitet, fravær av velgerregistrering samt høy grad av tilgjengelighet henger sammen med noe høyere valgdeltakelse. Dessuten har vi sett at tiltak som felles valgdag for nasjonale og lokale valg samt stemmeplikt, med stor grad av sikkerhet vil medføre høyere valgdeltakelse. Det er imidlertid uklart om denne type mekaniske virkemidler vil bidra til å realiserer økt politisk engasjement i befolkningen.

Til slutt er det grunn til å nevne at kanskje viktigere enn de enkelte elementene i valgordningen, er den legitimiteten som ordningen som helhet har. Legitimiteten er direkte knyttet til valgdeltakelse; hvis borgerne ikke oppfatter gjennomføringen av valg som rettferdig faller valgdeltakelsen (Birch 2010; Hooghe 2018). I tillegg kan legitimiteten til valgordningen ha politiske konsekvenser utover deltagelse i valgkanalen. Gjennomføring av valg i demokratier medfører som regel at tilliten til det representative styresettet øker (Van der Meer 2017). En valgordning som oppfattes som illegitim kan spre mistillit og ha negative konsekvenser for

legitimiteten til også andre deler av det politiske systemet (Craig, Martinez, Gainous og Kane 2006; Nicholson og Howard 2003).

Valgordninger utgjør faste rammebetingelser for gjennomføring av valg. Samtidig er de resultater av endringer over tid og politiske kompromisser. Det gjelder også den norske valgordningen. Den har vært revidert med jevne mellomrom og senest i 2003. Norske velgerne har over tid utvist høy grad av tillit til at valgene går riktig for seg. Data fra Valgundersøkelsen i 2013 viser at kun en svært liten gruppe (4 %) var kritisk til gjennomføringen av valget. Måten man gjennomfører valg på i Norge bidrar med andre ord til høy tillit til det politiske systemet.

Litteratur

- Aardal, Bernt. 2002. "Valgdeltakelse og demokrati - en innføring og en oversikt." Pp. 11-43 in *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*, edited by Bernt Aardal. Oslo: Kommuneforlaget.
- . 2010. "Den norske stortingsvalgordningen og dens politiske konsekvenser." *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 26(02):75-103.
- . 2011. "The Norwegian Electoral System and its Political Consequences." *World Political Science Review* 7(1).
- Aardal, Bernt, og Henry Valen (Eds.). 1995. *Konflikt og Opinion*. Oslo: NKS-forlaget.
- Abraham, Henry Julian. 1955. *Compulsory voting*. Washington, DC: Public Affairs Press.
- Alvarez, R Michael, Delia Bailey, og Jonathan N Katz. 2011. "An empirical Bayes approach to estimating ordinal treatment effects." *Political Analysis* 19(1):20-31.
- Bergh, Johannes. 2013. "Does voting rights affect the political maturity of 16-and 17-year-olds? Findings from the 2011 Norwegian voting-age trial." *Electoral Studies* 32(1):90-100.
- Bergh, Johannes, og Dag Arne Christensen. 2012. "Valgdeltakelse og bruk av internettstemmegivning. Har hvordan velgerne stemmer betydning for om de stemmer?" in *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltakelse*, edited by Signe Bock Seegard og Jo Saglie. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bergh, Johannes, Dag Arne Christensen, Ottar Hellevik, og Jacob Aars. 2009. "Effekter av en eventuell gjeninnføring av strykninger ved kommunestyrevalg." Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bergh, Johannes, og Rune Karlsen. 2017. "Sakseierskap i lokalvalgkamp." Pp. 113-24 in *Lokalvalget 2015 - et valg i kommunereformens tegn?*, edited by Jo Saglie og Dag Arne Christensen. Oslo: Abstrakt forlag.
- Bergh, Johannes, og Jo Saglie. 2011. "Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengelighet?" Pp. 85-111 in *Sametingsvalg: velgere, partier, medier*: Abstrakt forlag.
- Birch, S. 2009. *Full Participation: A Comparative Study of Compulsory Voting*. New York, NY: United Nations University Press.
- Birch, Sarah. 2010. "Perceptions of electoral fairness and voter turnout." *Comparative Political Studies* 43(12):1601-22.

- Bjørklund, Tor. 2017. "Kommunevalgene fra 1995 til 2015: økt vekt på det lokale." Pp. 301-29 in *Lokalvalget 2015 - et valg i kommunereformens tegn?*, edited by Jo Saglie og Dag Arne Christensen. Oslo: Abstrakt forlag.
- Blais, André. 2000. *To vote or not to vote?: The merits and limits of rational choice theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- . 2006. "What affects voter turnout?" *Annual Review of Political Science* 9:111-25.
- Blais, André, og Kees Aarts. 2006. "Electoral systems and turnout." *Acta politica* 41(2):180-96.
- Blais, André, og R Kenneth Carty. 1990. "Does proportional representation foster voter turnout?" *European Journal of Political Research* 18(2):167-81.
- Blais, André, og Agnieszka Dobrzynska. 1998. "Turnout in electoral democracies." *European Journal of Political Research* 33(2):239-61.
- Boix, Carles. 1999. "Setting the rules of the game: the choice of electoral systems in advanced democracies." *American Political Science Review* 93(3):609-24.
- Cancela, João, og Benny Geys. 2016. "Explaining voter turnout: A meta-analysis of national and subnational elections." *Electoral Studies* 42:264-75.
- Christensen, Dag Arne, og Jacob Aars. 2008. "Valg av ordfører ved supplerende stemmegivning." Bergen: Rokkansenteret.
- Christensen, Dag Arne, Sveinung Arnesen, Guro Ødegård, og Johannes Bergh. 2013. "Valgdeltagelsen ved kommunestyrevalget 2011." Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Christensen, Dag Arne, og Tor Midtbø. 2001. "Norsk valgdeltagelse i et makro-perspektiv." in *NOU 2001: 3, Velgere, valgordning, valgte*. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Cox, Gary W, Jon H Fiva, og Daniel M Smith. 2016. "The contraction effect: How proportional representation affects mobilization and turnout." *The Journal of Politics* 78(4):1249-63.
- Cox, Gary W. 1997. *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Craig, Stephen C, Michael D Martinez, Jason Gainous, og James G Kane. 2006. "Winners, losers, and election context: Voter responses to the 2000 presidential election." *Political Research Quarterly* 59(4):579-92.
- Dassonneville, Ruth, Marc Hooghe, og Peter Miller. 2017. "The impact of compulsory voting on inequality and the quality of the vote." *West European Politics* 40(3):621-44.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

- Dropp, Kyle. 2013. "Voter identification laws and voter turnout." *Unpublished paper, Stanford University*.
- Eggers, Andrew C. 2015. "Proportionality and turnout: Evidence from French municipalities." *Comparative Political Studies* 48(2):135-67.
- Elklit, Jørgen, Palle Svensson, og Lise Togeby. 2007. "Valgdeltagelse." Pp. 81-98 in *Nye kommunevalg? Kontinuitet og forandring ved valget i 2005*, edited by Roger Buch og Jørgen Elklit. Odense: Syddansk Univsitetsforlag.
- Fornos, Carolina A, Timothy J Power, og James C Garand. 2004. "Explaining voter turnout in Latin America, 1980 to 2000." *Comparative Political Studies* 37(8):909-40.
- Franklin, Mark N. 2002. "The dynamics of electoral participation." *Comparing democracies* 2:148-68.
- Funk, Patricia, og Christina Gathmann. 2013. "How do electoral systems affect fiscal policy? Evidence from cantonal parliaments, 1890–2000." *Journal of the European Economic Association* 11(5):1178-203.
- Gerber, Alan S, Gregory A Huber, og Seth J Hill. 2013. "Identifying the effect of all-mail elections on turnout: Staggered reform in the evergreen state." *Political Science Research and Methods* 1(1):91-116.
- Geys, Benny. 2006. "Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research." *Electoral Studies* 25(4):637-63.
- Gordon, Stacy B, og Gary M Segura. 1997. "Cross-national variation in the political sophistication of individuals: Capability or choice?" *The Journal of Politics* 59(1):126-47.
- Hajnal, Zoltan, Nazita Lajevardi, og Lindsay Nielson. 2017. "Voter identification laws and the suppression of minority votes." *The Journal of Politics* 79(2):363-79.
- Highton, Benjamin. 2017. "Voter identification laws and turnout in the United States." *Annual Review of Political Science* 20:149-67.
- Hooghe, Marc. 2018. "Trust and Elections." Pp. 617-362 in *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*, edited by Eric M Uslaner. New York, NY: Oxford University Press.
- Jackman, Robert W. 1987. "Political institutions and voter turnout in the industrial democracies." *American Political Science Review* 81(2):405-23.

- Karlsen, Rune. 2017. "Mediebruk i lokalvalgkampen 2015: informasjon om politikk og kandidater." Pp. 125-45 in *Lokalvalget 2015 - et valg i kommunereformens tegn?*, edited by Jo Saglie og Dag Arne Christensen. Oslo: Abstrakt forlag.
- Karvonen, Lauri. 2004. "Preferential voting: Incidence and effects." *International Political Science Review* 25(2):203-26.
- Lijphart, Arend. 1997. "Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma presidential address, American Political Science Association, 1996." *American Political Science Review* 91(1):1-14.
- Loewen, Peter John, Henry Milner, og Bruce M Hicks. 2008. "Does compulsory voting lead to more informed and engaged citizens? An experimental test." *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* 41(3):655-72.
- Mattila, Mikko. 2003. "Why bother? Determinants of turnout in the European elections." *Electoral Studies* 22(3):449-68.
- Nicholson, Stephen P, og Robert M Howard. 2003. "Framing support for the Supreme Court in the aftermath of Bush v. Gore." *Journal of Politics* 65(3):676-95.
- NOU. 2001:3. "Velgere, valgordning, valgte." Oslo: Statens forvaltningsatjeneste Informasjonsforvaltning.
- Powell, G Bingham. 1986. "American voter turnout in comparative perspective." *American Political Science Review* 80(1):17-43.
- Reif, Karlheinz, og Hermann Schmitt. 1980. "Nine second - order national elections - a conceptual framework for the analysis of European Election results." *European Journal of Political Research* 8(1):3-44.
- Renwick, Alan, og Jean-Benoit Pilet. 2016. *Faces on the ballot: The personalization of electoral systems in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Robbins, Joseph W. 2010. "The personal vote and voter turnout." *Electoral Studies* 29(4):661-72.
- Sanz, Carlos. 2017. "The effect of electoral systems on voter turnout: Evidence from a natural experiment." *Political Science Research and Methods* 5(4):689-710.
- Selb, Peter, og Romain Lachat. 2009. "The more, the better? Counterfactual evidence on the effect of compulsory voting on the consistency of party choice." *European Journal of Political Research* 48(5):573-97.

- Sheppard, Jill. 2015. "Compulsory voting and political knowledge: Testing a 'compelled engagement' hypothesis." *Electoral Studies* 40:300-07.
- Shineman, Victoria Anne. 2018. "If you mobilize them, they will become informed: Experimental evidence that information acquisition is endogenous to costs and incentives to participate." *British Journal of Political Science* 48(1):189-211.
- Singh, Shane P. 2015. "Compulsory voting and the turnout decision calculus." *Political Studies* 63(3):548-68.
- Smets, Kaat, og Carolien Van Ham. 2013. "The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout." *Electoral Studies* 32(2):344-59.
- Smith, Daniel M. 2018. "Electoral Systems and Voter Turnout." Pp. 193-212 in *The Oxford Handbook of Electoral Systems*, edited by Erik S. Herron, Robert J. Pekkanen, og Matthew Soberg Shugart: Oxford University Press.
- SOU. 2001:65. "Skilda valdagar och vårval?". Stockholm: SOU.
- Stockemer, Daniel. 2017. "What affects voter turnout? A review article/meta-analysis of aggregate research." *Government and Opposition* 52(4):698-722.
- Valen, Henry. 1981. *Valg og politikk. Et samfunn i endring*. Oslo: NKS Forlaget.
- Van der Meer, T. W. G. 2017. "Democratic input, macroeconomic output and political trust." Pp. 270-84 in *Handbook on Political Trust*, edited by Sonja Zmerli og T. W. G. Van der Meer. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Wolfinger, Raymond E, og Steven J Rosenstone. 1980. *Who votes?:* Yale University Press.